

SAMFUNDET
FÖR
NORDISKA MUSEETS
FRÄMJANDE.
1890.

*Jag har sökt up alt hvad jag förestält mig
nu eller frandeles kunna gagna mit Fädernesland.*

CARL LINNÆUS.

MEDDELANDEN,
UTGIFNA
AF
ARTUR HAZELIUS,
SAMFUNDETS SEKRETERARE.

STOCKHOLM 1892.
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

5.

Behandling för »engelska sjukan»

på 1850-talet.

Följande, som af ett ögonvitne meddelats upptecknaren, torde ej alldeles sakna sitt kulturhistoriska intresse.

En son till prosten B. i en församling i södra Dalarna var behäftad med ett af de svåraste slagen af »engelska sjukan», hvaraf nio sorter lära finnas, och led af elakartade utslag och sömnlöshet. Prostinnan lät genom en väninnas bemedling härför rådfråga en vid Sala grufva boende klok gumma af finsk härkomst. Denna föreskref mot en riksdalers ersättning ett slags illaluktande salfva, hvarmed barnet tre kvällar å rad, alltid vid samma tid, skulle smörjas öfver hela kroppen. Dess utom skulle för hvarje gång ett större piller formas af samma läkemedel och af den sjuke förtäras. Under de tre dygn kuren pågick, fick gossen ej tvättas, huru han än skrek, men när de voro förbi, skulle linnet och de klädespersedlar han därunder haft på sig noga uppbrännas.

Som emellertid denna första ordination visade sig gagnlös, skred man till följande förfarande. Barnet *smöjdes*¹ tre torsdagskvällar efter hvar andra vid solnedgången genom hålen mellan pinnarna i badstustegen. Tvänne pigor utförde detta. Den ena trädde in barnet med hufvudet förut mellan de nedersta pinnarna, den andra tog emot det och trädde det på samma sätt till baka genom nästa hål o. s. v. Den, som berättat detta, hade, såsom minderårig, i uppdrag

¹ *smöja*, träda igenom; *smöja på en nål*, träda en nål på tråden.

att stå på vakt, så att ingen obehörig, allra minst prosten själf, hvilken hölls i okunnighet om saken, skulle komma och få se detta förehafvande.

Dock, äfven denna behandling visade sig overksam. Nu tillgreps följande. Vid solnedgången tre torsdagskvällar å rad bars barnet, tre hvarf hvarje gång, motsols kring boningshuset. Härvid låstes förstudörren, på det ingen inifrån skulle komma och med sina steg korsa dens bana, som bar barnet. Icke håller fick någon utifrån öfverträda denna krets, förr än ceremonien var slut.

Slutligen användes ännu ett medel, och om ens detta vardt det sista af vidskeplig art må lämnas osagdt, ty råd af här tecknade slag lära vankats i öfverflöd. Någon måste för den sjukes bättring »smörja älfvorna», men härtill kunde ej hvem som hälst anlitas, utan blott någon, som ansågs invigd i offerkultens mysterier. En gammal käring, ansedd som mer vetande än andra, fick uppdraget. Tre torsdagskvällar efter hvar andra smorde hon vid solnedgången älfkvaren med ister eller osaltadt smör samt offrade därå en och annan småsak af obetydligare värde. Huru vida några särskilda ceremonier och besvärjelseformler vid dessa älfvablot kommit i fråga, därom visste upptecknarens sagesman intet att förmäla.

Emellertid lär väl ej håller detta sistnämnda medel hafva åstadkommit vidare verkan, ty gossen förblef hela sitt lif sinnesslö. Märkas bör, att om ock prosten själf var okunnig om här skildrade hokuspokus, det dock skedde med prostinnans, som — detta torde böra betonas — ej var af allmogehärkomst, goda vilja och vetande, ja oftast på hennes egen uttryckliga tillstyrkan.

I sammanhang med föregående må anföras följande, som tilldrog sig vid nyssnämde prosts sista sjukdom. Äfven då rådfrågades den här förut omtalade finska kvinnan. Därvid tillgick som följer. Då gumman först spordes om råd, förklarade hon sig icke kunna meddela något sådant, förr än hon erhållit en skjorta, som den sjuke nyligen burit. När hon fått denna, »slog hon ner» däröfver, d. v. s. smälte bly och hælde det samma i ett öfver skjortan hållet kärl, som var fylldt med vatten. Af den form blyet härvid erhöll slöt hon, att prosten

»råkat för» på kyrkogården. — I själfva verket hade han förkylt sig vid öfvervakandet af ett byggnadsföretag. — Käringen hælde därpå det vatten, hvori hon stöpt blyet, på en butelj och sände honom till prosten med uppmaning att därmed gnida bröstet samt då och då förtära en mindre mängd. För hans svullna ben föreskref hon omslag med friskt björklöf. Som läkararfvode tog hon, utom den nämnda skjortan, en krona samt ett halfstop bränvin, hvilket hon påstod sig särskildt behöfva för att bli »klarsynt».

EDVARD HAMMARSTEDT.

